

KELZENOVO SHVATANJE DEMOKRATIJE

REZIME: Hans Kelsen je bio poznat po svojoj Čistoj teoriji prava i stvaranju novog pozitivističkog viđenja prava. Njegovo bavljenje političkom misli, koja je takođe bila neraskidivo povezana sa Čistom teorijom prava, je dugo bila stavljana u drugi plan. Okosnica ovog dela Kelzenovog stvaralaštva jeste svakako njegova rasprava o demokratiji. Da li demokratija zaista može da garantuje najbolji i najefikasniji način izbora vođe, tačnije šefa države; da li je moguće da demokratija sama o sebi konstatuje svoje nedostatke i prevaziđe ih te tako i da postane još bolji oblik političkog režima nego što je danas, su samo neka od pitanja koja je Kelzen u ovoj vrednoj i retkoj raspravi pokušao da reši.

Ključne reči: Hans Kelzen, demokratija

Pozicija demokratije u savremenoj pravnoj i političkoj teoriji

Demokratija se percipira u pravnoj i političkoj teoriji kao jedan od političkih režima, baziran na volji i zapravo poštovanju volje većine. Minimalna odvojenost državnog aparata i organa vlasti od naroda i građana se potencira kao imperativ savremenog političkog života i prakse, s tim što kroz svoje mnogobrojne pojavne oblike, demokratija se prilagođava novim uslovima života i rada. Dugotrajnost sopstvenog postojanja prvenstveno duguje uspešnoj osnovi, a to je učešće građana u formiranju vlasti. Iz građanske participacije proističu brojne druge vrednosti koje nisu isključivo samo pravnog, političkog ili socijalnog karaktera, a njihova efikasnost je nešto što se može i praktički proveriti. No građanska participacija i uslovljava nove vrednosti i procese, proširujući tako i spektar sopstvenog delovanja.²

¹ Asistent na Pravnom fakultetu u Novom Sadu.

² Uloga pojedinca u obezbeđenju demokratske stabilnosti i mira u društvu je sada drugačije koncipirana. Funkcionalna demokratija zahteva informisane, odgovorne, participativne i kritički nastrojene građane, tj. građane koji su svesni da život u zajednici povlači za sobom ne samo prava

Istorijski posmatrano, pošto su situacije velikih promena u većini država do-prinele većoj nestabilnosti sistema kako takvih, demokratske vrednosti se trebaju posmatrati kao elementi koji se jednostavno moraju naučiti, jer ipak ne dolaze iz prirode. Tačnije možda neki od njih i dolaze iz prirode, ali je njihovo prepo-znavanje, oblikovanje i propisivanje pravila za njihovo realizovanje ipak manje prirodono i stvar je konsenzusa značajnih društvenih činilaca. Demokratija nije samo sistem upravljanja i politički sistem zasnovan na ograničenoj ulozi gra-đana kao „glasača“ koji obezbeđuju većinu za one koji sprovode vlast (iako se takav koncept provlači sve vreme postojanja demokratije kao režima). Pored tog formalnog vida, demokratija se mora posmatrati kao oblik zajedničkog života u zajednici koji vredi samo ako se neke političke liberalne slobode aktivno koriste, ako te slobode svi građani nesmetano uživaju i ako svi (i građani, i država) do-prinose njihovom daljem razvoju. U suprotnom, demokratija ostaje puki koncept, neoživotvoren, čak suvišan.

Ranije spomenuto redefinisanje osnovnih vrednosti demokratije i demokra-tije same kao takve jeste znak zrelosti demokratije. Ona se može održati samo ako je sposobna da se prilagodi promenljivim uslovima. Najveći izazovi su svakako oni socijalne prirode, kojih i inače ima više ovde nego u autokratskim režimima.

Demokratija je postala dominantan politički oblik države u 21. veku. Bez obzira na mnoga neispunjena obećanja iste³, duboku krizu sopstvenog legiti-miteta, demokratija je ostavila dovoljan prostor za participaciju u civilnom društvu svih svojih članova.

Istovremeno je prisutna i težnja da se demokratija, kao oblik i kao ubeđe-nje, sačuva od napada svih „neprijatelja“⁴, ali i da očuva sve razlike i diverzitet uopšte. Demokratija danas mora ne samo da očuva, već i da pomiri sve različi-tosti⁵ unutar sopstvenih vrednosti, težeći da postigne punu stabilnost i povere-nje pojedinaca u institucije sistema. Njeno teorijsko utemeljenje, sa izuzetnom praktičkom primenljivošću, dobija na snazi i značaju sa svakim novim državnim režimom koji potencira bar i u tragovima, dostizanje demokratskih ideala.

nego i određene dužnosti, koji su u stalnom kontaktu sa sopstvenom državom na ovaj način i prate njen razvoj i život, budući da je to istovremeno i njihov život..

³ Norberto Bobio: *Budućnost demokratije*–odbrana pravila igre, Filip Višnjić, Beograd, 1995, str. 17–25.

⁴ Čak i da je taj „neprijatelj“ sam narod, demos zahvaćen rastućom izbornom apatijom; Norberto Bobio: *Budućnost demokratije*....., str 34

⁵ *Universal Declaration on Democracy, Inter-Parliamentary Council, 161st Session, Cairo, 16. september, 1997*, II deo, tačka 10, dostupno na www.ipu.org

Buđenje demokratije

„Buđenje“⁶ demokratije je od strane većine teoretičara označeno kao najznačajniji društveno-politički, pravni, socijalno ekonomski događaj 20. veka, i to posmatrano u kontekstu najprihvatljivijeg oblika vladavine. Njena institucionalizacija kao jedinog principa je sasvim moguća i izvodljiva, sa izvesnim modalitetima koji je unekoliko udaljavaju od njene antičke osnove. Iako sama ideja demokratije, kako je napred izloženo, nije nova, njeno uobličavanje kao „vrste posvećenosti“⁷ se umnogome razlikuje u odnosu na njeno antičko poreklo i osnovu. Naime, već tokom 19-og veka su počele diskusije o tome da li je neka država „podobna za demokratiju“ ili ne, tj. da li su ispunjeni neki preduslovi za zavođenje (nametanje) demokratije kao prihvatljivog režima.⁸ Mnogi teoretičari, koji se nisu izvorno bavili ovom problematikom, su svejedno pokušali da daju i svoj doprinos.

Hans Kelzen, iako poznatiji po svojoj Čistoj teoriji prava, je tako tvrdio da demokratija odgovara jednom relativističko empirijskom shvatanju dok je tendencija ka autokratskim oblicima povezana sa apsolutističko metafizičkom ideologijom.⁹ Sa druge strane, istaknuti teoretičar demokratije Robert Dal je zauzeo stav da je demokratija dobra u prevenciji vladavine okrutnih autokrata, da garantuje građanima set osnovnih prava, širi opseg ličnih sloboda, pomaže ljudima da zaštiti sopstvene interese obezbeđuje mogućnosti za samoodređenje, da se živi shodno zakonima koje sami sebi odredimo, obezbeđuje maksimalne mogućnosti za ostvarivanje moralne odgovornosti, ohrabruje ljudski razvoj, neguje relativno visok stepen političke jednakosti, promoviše mir i generiše prosperitet.¹⁰ Dakle, potencira sve one građanske vrednosti i vrline potrebne za stabilan razvoj jednog savremenog društva i države.

Mnogo pre rasprave o podobnosti neke države za ustanovljavanje demokratskog režima u njoj, tačnije sa građanskim revolucijama iz 1789.godine, i kasnije naravno iz 1848. godine, demokratski ideal je ustoličen kao samorazumljivo političko mišljenje.¹¹ No baš zato što je toliko vladala duhovima u 19 i 20 veku, upravo zato je demokratija počela da gubi svoj smisao, jer je postao jedan od najzloupotrebljavanijih od svih političkih pojmova. No pojmovni aparat koji je

⁶ U Australiji je krajem 80-ih godina 20-og veka započet projekat obrazovanja građana za demokratiju, pod nazivom Otkrivanje demokratije. Iako je akcenat bio stavljen na apolitičan karakter ove edukacije, ona je zapravo sve vreme upravo naglašava političke prednosti demokratije same. Buđenje ili otkrivanje demokratije nije nužno uvek teklo sa jednakim uspehom i bez prekida, i retko u kojoj državi je danas dovedena do kraja.

⁷ Amartya Sen, *Democracy as a Universal Value*, *Journal of Democracy* 10.3(1999) 3–17

⁸ Dragana Ćorić, *Demokratija kao univerzalna vrednost*, *Pravni život* 10/08.

⁹ Danilo N. Basta, *Svečano obeležena godišnjica Kelzenovog rođenja*, *Anali godina LIV*, br. 2/2006, str. 264–268.

¹⁰ Robert Dahl, *On Democracy*, New Haven, Conn.: Yale University Press, 1999.

¹¹ Hans Kelzen, *O suštini i vrednosti demokratije*, *Službeni glasnik*, Beograd, 2005, str. 7.

Hans Kelzen primenio prilikom polemisanja sa pojmom demokratije, i imajući u vidu da teorija države nije bila izvorna oblast njegovog bavljenja, treba je svakako predstaviti.

Kelzenovo shvatanje demokratije

U ideji demokratije, prema Kelzenovom mišljenju, sjedinjuju se dva ideala i dva najviša postulata našeg praktičkog uma.¹² Prvi ideal je reakcija protiv prinude, koja proističe iz društvene volje, protest protiv tuđe volje kojoj se sopstvena volja mora povinovati. Sama priroda je ona koja se u zahtevu za slobodu buni protiv društva. Teret tuđe volje je utoliko teži, ako se neposrednije u čoveku ispoljava primarni osećaj sopstvene vrednosti u odbacivanju svakog viška vrednosti nekoga drugog. Tako se potpuno negativna ideja jednakosti stavlja u službu isto tako negativnog zahteva za slobodu.

Iz pretpostavke da smo, bar u ideji, jednaki, svakako se može izvesti zahtev da jedna osoba ne treba i ne može da gospodari drugoj osobi, ili drugima uopšte.¹³ Samo iskustvo uči, da ako u stvarnosti hoćemo da budemo jednaki moramo dopustiti da nam gospodare. No upravo pojam slobode mora da doživi jednu takvu promenu. Ako se mora već vladati, onda hoćemo da mi sami vladamo sobom. Politički je slobodan onaj koji nije potčinjen nijednoj drugoj volji, osim svojoj sopstvenoj.¹⁴ U tom se značenju misao o slobodi nalazi sa mišlju o jednakosti radi zasnivanja demokratske ideje. Odbacivanje svakog ličnog viška vrednosti, po Kelzenu, kao što je i samo pravo „čistio“ od morala i drugih spoljnih uticaja, demokratiji pribavlja legitimitet drugačije vrste, pribavlja joj antiherojski¹⁵ karakter. Taj legitimitet joj omogućava sila, ali ne shvaćena kao vrsta supstance ili bića skrivena iza društvenog poretka. Politička sila je efikasnost prinudnog poretka koji je priznat kao pravo. Tako, demokratiju definišemo kao složen i razgranat proces koji bi mogao biti koncentrisan u rukama jednog organa ili jedne ličnosti, jer na kraju ta jedna ličnost, npr. predsednik države, ili taj jedan državni organ, npr. zakonodavni organ, jesu realni rezultati procesa odlučivanja poverenog građanima.¹⁶

Kelzenova opservacija tog pitanja ima dva aspekta. Jedan aspekt jeste politička sloboda čoveka. Drugi se odnosi na utvrđivanje razlike između demokrate ili autokrate. Čovek je, po Kelzenu, politički slobodan onda kada je „podlozan nekom pravnom poretku u čijem stvaranju učestvuje“ i kada se „ono što on mora prema društvenom poretku podudara s onim što on želi da radi“.¹⁷ Dakle, sam

¹² Hans Kelzen, O suštini i vrednosti demokratije, Službeni glasnik, Beograd, 2005, str. 9.

¹³ *Ibid*, str 11.

¹⁴ *Ibid*.

¹⁵ „Herojski“ i „antiherojski“ treba poimati u kontekstu antičkog shvatanja herojstva.

¹⁶ Hans Kelzen: Opšta teorija države i prava, Beograd, 1951, deo II, str. 188

¹⁷ Dovani Sartori, Demokratija šta je to?, str. 97.

učestvujem u stvaranju onog čemu želim da se pokoravam. Tako se pridaje legitimitet vladavini odabranih pojedinaca nad svima ostalima ili nad većinom, jer u okviru svojih izbora, sami smo učestvovali i u izboru onih koji će nad nama vladati.

Svaki organ¹⁸ koji učestvuje u tom procesu ima neka svoja prava i obaveze, kao i svoj način na koji ih koristi i izvršava. U tom smislu, svaka vlast je podeljena. Konsekvence ove relativnosti u jedinstvu i podeli vlasti veoma su velike. Jedna od njih svakako je i to da se cilj zbog kog se preferira jedan ili drugi model ne ostvaruje sasvim ni u jednom od njih. Naravno, na stepen ostvarenja tog cilja utiču i drugi momenti, a u prvom redu i samo poimanje i praktikovanje slobode, u svim svojim vidovima. Sloboda kao političko samoodređenje građanina obično se suprotstavlja germanskoj koncepciji koja se iscrpljuje u slobodi od vladavine, slobodi od države uopšte. Još je Ruso, koga Kelzen smatra najvećim teoretičarem demokratije izneo problem, da naći jedan oblik udruživanja koji bi se branio i štitio svom zajedničkom snagom, ličnost i dobra svakog člana društva i kroz koju bi svako udružen sa svima ipak slušao sebe i tako ostao isto toliko slobodan kao i pre je veoma teško, skoro pa neizvodljivo. Demokratija tu svakako figurira kao pokušaj ustanovljavanja takvog sistema udruživanja, koji ni u kom smislu ne treba shvatiti kao finalni proizvod, već pokušaj, na kome treba stalno činiti nove i nove zahvate.

Sloboda u okviru demokratije

Ruso je, što podržava i Kelzen,¹⁹ posebno istakao posledicu neposredne demokratije. Čak i kada vladajuća državna volja nastaje putem neposredne odluke naroda i tada je pojedinac slobodan samo u tom jednom trenutku, samo za vreme glasanja. Zato demokratski princip slobode zahteva da mogućnost nadglasavanja bude ograničena na minimum. Kvalifikovana većina ako je moguće i jednoglasnost, smatraju se garantijama individualne slobode. Strogo uzev, principu jednoglasnosti prilikom zaključenja prvobitnog ugovora, koji proizilazi iz zahteva za slobodom, odgovaralo bi da je i dalje postojanje ugovornog poretka zavisno od trajne saglasnosti svih, te da je prema tome svako slobodan da u svako vreme napusti zajednicu. Ovde je jasno pokazan nerešiv konflikt, u kom se ideja individualizma slobode nalazi sa idejom društvenog poretka koji je po svojoj suštini moguć samo u objektivnom važenju, tj. samo u važenju onoga koji je potčinjen normama.

Time što demokratija omogućuje da se poredak koji je nastao prema ideji slobode dalje izgrađuje putem odluke većine, ona se zadovoljava pukim približavanjem toj prvobitnoj ideji. Što se više govori o samoodređenju i o tome da je

¹⁸ A ovde i građane doživljavamo kao kolektivni organ.

¹⁹ Hans Kelzen, O suštini i vrednosti demokratije, str.18.

svako potčinjen samo svojoj sopstvenoj volji kada volja većine polaže pravo na važenje, to je dalji korak u metamorfozi misli o slobodi.

Čovek po prirodi stvari dospeva rođenjem u neki gotov državni poredak, u čijem nastanku nije sudelovao i koji mu se stoga od početka mora suprotstaviti kao tuđa volja.²⁰

Ako je jednom uklonjena predstava da vlada onaj ko je jednak sa mnom onda se više nećemo opirati saznanju da individua, ukoliko mora da se pokorava državnom poretku, neslobodna.

Sa subjektom vladavine pomera se i subjekt slobode. Rusoova misao da podanik napušta čitavu svoju slobodu da bi je kao građanin države ponovo dobio, karakteristična je stoga što u tom razlikovanju između podanika i građanina države nagoveštavaju potpunu promenu stanovništva u socijalnom razmatranju, potpuno pomeranje u postavljanje problema. Pošto su građani države slobodni samo u svojoj ukupnosti državi, upravo nije slobodan pojedini građanin države nego je slobodna ličnost države. To izražava i stav „da je slobodan samo građanin suverene države. Na mesto slobode individue dolazi suverenost naroda ili bolje rečeno slobodna država“²¹ kao načelan zahtev.

Odnos prema kolektivnim i manjinskim pravima

Budući da se demokratija kao političko samoodređenje u demokratiji ne odnosi više na individuu nego na kolektiv celine naroda i tako postaje narodna suverenost, individualna sloboda se povlači u predstavu o urođenim i neotuđivim pravima čoveka i građanina.²² Tako osnovna prava u demokratiji fingiraju kao zaštita manjina (pri čemu se ne potenciraju posebno neke određene vrste manjina, nego se misli na sve manjine uopšteno) i obezbeđuju ravnopravnost i onime koji ne dele političko, religiozno ili nacionalno uverenje većine.

Prava demokratska misao o zaštiti manjine nalazi se u predstavničkoj demokratiji a svoj najpotpuniji izraz dobija u načelu proporcionalnosti. Ako čovekom ne treba da gospodari tuđa volja, njega smeju da predstavljaju samo pripadnici sopstvene partije. Prilikom glasanja u parlamentu, proporcionalnost se ne može više primenjivati, ovde ponovo počinje da važi princip većine.

Kelzen identifikuje nešto što naziva „imanentnom tendencijom ka neposrednosti“.²³ Ako svaka partija treba da dobije svoje srazmerno predstavništvo

²⁰ Ako primenimo tezu od malopre, da jedino učešćem u stvaranju poretka kome želimo da se pokoravamo, isti taj poredak dobija legitimitet, to ovde znači da budući da se osoba nađe u režimu u čijem formiranju nije učestvovala, to taj poredak nije legitiman za nju, tačnije, ne poseduje njen pristatnk i deo legitimiteta koji bi joj glas te osobe dao.

²¹ A država je slobodna jer su je građani birali takvu kakva je, tj oblikovali su je prema svom viđenju slobode, prema svom viđenju poretka kome bi želeli da se pokoravaju.

²² Hans Kelzen, O suštini i vrednosti demokratije, str. 32.

²³ Hans Kelzen, O suštini i vrednosti demokratije, str. 34.

u cilju očuvanja proporcionalnosti bar i kao principa, broj poslanika mora biti utoliko veći ukoliko neka manja partija ima pretenziju na zastupništvo. Onda je u matematičkom graničnom slučaju, broj poslanika jednak broju birača, te to znači da je predstavljanje potpuno ukinuto i da je umesto posredne nastupila neposredna demokratija. Druga strana ove priče jeste da usled striktnog poštovanja prava na predstavljanje, i priznavanje i realizovanje prava na proporcionalno zastupanje svim zainteresovanim činionicima, organi postaju glomazni i nefunkcionalni aparati za odlučivanje, u kojima je opet, većina za donošenje bilo koje odluke, većito na klackalici.

Referendum i narodna inicijativa nalaze pristupa u ustavima, i sve se svesnije odbacuje dogma koja je do sada pripadala trajnoj zalih teorija država i prava, da poslanik kao organ celokupne države, ne sme da zastupa interese sam svoje grupe birača i da stoga ne sme da ima nikakve obavezujuće instrukcije. Te obavezujuće instrukcije u praksi ipak postoje, i granaju se na instrukcije samih birača²⁴, ali i instrukcije političke partije kojoj poslanici pripadaju.

Kelzen govori i o posebnoj fikciji gde shvatanje parlamenta kao predstavnika naroda jeste u stvari suprotstavljanje njegovoj suštini. Naime, ako pojam predstavljanja znači isto što i pojam organstva uopšte, onda ne postoji fikcija nego normativno pravna konstrukcija, neko je organ države pošto njegove radnje važe kao da ih država sama čini. Dogma o parlamentarnom predstavljanju glasi da parlament prvo predstavlja narod, a ne neposredno državu kao takvu. Na kraju i država nastaje iz konsenzusa naroda, koji je posmatra kao mehanizam sopstvene zaštite i upravljanja samim sobom.

Razmatrajući boljševički sistem, Kelzen je konstatovao sledeće. Pri praktičnoj neostvarivosti neposredne demokratije u privredno i kulturno razvijenim državama nastojanje da se narodna volja dovede u što postojaniju i blisku vezu sa narodnim predstavnicima koji se ipak ne mogu izbeći,²⁵ kao i tendencija ka bar približnoj neposrednosti,²⁶ hipertrofija parlamentarizma je jedina moguća posledica.

„Profil“ demokratije

U demokratijama nastalim iz autokratskih monarhija postoji sklonost da se demokratski zahtev smatra ispunjenima ako se legislativa vrši uz učešće naroda. Kelzen dalje navodi da je samo teorijska kratkovidost mogla da princip po-

²⁴ Pod instrukcijama birača ovde se podrazumevaju tzv. predizborna obećanja, spisak aktivnosti koji su kandidati za poslanike izneli u javnost kao svoje prioritete prilikom osvajanja vlasti, a što je bio osnovni razlog pridavanja poverenja glasača baš tom političkom programu.

²⁵ Budući da su narodni predstavnici ipak, i pored brojnih mana i zamki svoje pozicije, najefikasnije sredstvo upravljanja državom.

²⁶ *Ibid.*

dele vlasti postavi ako demokratski princip,²⁷ jer se tako navodno pravda sama sloboda. No sama smisao svega ovoga jeste da se monarhu koji je iz apsolutizma potisnut u granice konstitucionalizma, da dobije nekakvu nadmoć nad vlašću naroda koja se koncentriše u parlamentu. Po Kelzenu princip podele vlasti sprečava potpunu demokratizaciju države, jer počiva na praktički pogrešnom sudu o značaju zakonodavstva ali sa teorijskom zabludom o suštini stvaranja prava. Pravna nauka je, po njegovom mišljenju, skoro jednaka onom stadijumu poznavanja prava. Pa ipak, opšti zakon je sama jedan stupanj u procesu stvaranja prava. Zabluda je u tome što se pogrešno smatra da se sa zakodavstvom i sa procesom donošenja zakona sve završava a tu u stvari tek počinje proces primene prava.

Drugo je pitanje da li su parlamenti kao takvi podobni za ostvarivanje zadataka uprave. Zakonodavno telo bi trebalo bukvalno da reaguje samo izuzetno. Birokratija stiče nadmoć nad parlamentom koji nacrt zakona što ih izrađuje centrala donosi sa manjim ili većim izmenama. Upravo tu leži najveći problem za demokratiju. Verovati da autokratija profesionalnog činovništva leži samao u načinu sazivanja, bilo bi samoobmanjivanje, kada na mesto imenovanja dođe izbor od strane onih lica o čijim interesima treba da brine, demokratija je obezbeđena. Konsekventne demokratije ne smeju trpeti profesionalno i stručno činovništvo s trajanjem funkcije koje je ograničeno samo godinama starosti. Jer to odgovara demokratskom principu jednakosti s kojim je svakako nespojiva predstava o stručnom činovniku.

Ako demokratija ne treba da bude podignuta samo u carstvu ideja i ako demokratija postane problem socijalne tehnike, onda se tek pokazuju uske granice koje su ovde postavljenje političkoj volji. Jedinstvo naroda postaje uglavnom samo moralni postulat, a rascepanost je na svim nivoima organizovanja društva. Pa ipak jedinstvena volja naroda je potrebna za uspostavljanje vladavine naroda. Ako to uređenje omogućuje da narod kao jedinstvo izabere jedno jedinstveno predstavničko telo, onda ga pogađa prigovor da realnost pretpostavlja ono što najpre važi kao postulat, a to je individualna jednakost. Sve to znači „radikalnu mehanizaciju procesa socijalne organizacije“²⁸ i stvara formu u kojoj ne mogu da dođu do izraza organska raščlanjenost socijalnog tela i velika različitost vrednosti unutar demokratije kao takve.

Da li je demokratija zaista – „hladna“?

Demokratiju Kelzen poistovećuje shodno Ničevom stanovištu, sa najhladnijim od svih čudovišta,²⁹ te kaže i da je država sama po sebi narod. Volja države nije stvorena pravnim putem, jer bi nomotehnički to bilo veoma problematično. Stadijum koji je odlučujući za pravac i sadržinu narodne volje nalazi se u fazi pre

²⁷ *Ibid.*

²⁸ Hans Kelzen, O suštini i vrednosti demokratije, str. 42.

²⁹ Hans Kelzen, O suštini i vrednosti demokratije, str. 12.

demokratskog postupka u kom se ona stvara i ima sasvim autokratski karakter, tj volja jednog jedinog vođe nameće se mnogima.³⁰ Demokratija i pored brojnih mana, garantuje najbolji način selekcije vođe. Ima najveću moguću osnovu i opšte vođstvo stavlja na javno nadmetanje. Cilj postiže, tj. vođstvo osvaja onaj koji ne samo da može dobro da vlada već dobro da služi.

Ograničena demokratija, kako su je doživeli i Platon i Ruso, jesu ideal države i njenog uređenja. U izvesnom smislu bi se i neokomunizam boljševika mogao smatrati klasno ograničenom demokratijom, no ovde su uslovi ograničavanja takvi da se demokratska misao tim svojim ograničavanjem upravo ukida i prerasta u sopstvenu suprotnost. Sa druge strane, u poređenju sa diktaturom, demokratija pokazuje svoju najdublju suštinu. Pošto jednako ceni političku volju svakoga, ona i svako političko uverenje mora jednako poštovati. U tom smislu, i suprotno mišljenje mora se smatrati mogućim, kada se odustane od saznanja jedne apsolutne vrednosti ili promene njene suštine. Relativnost vrednosti, i same demokratije i njene unutrašnje sadržine, čini da svaki politički program, baziran na vrednostima, bude isto relativan (i u pogledu postojanja, poštovanja i realizacije). Apsolutna važnost ustupa mesto promenljivim društvenim uslovima i okolnostima.

Kelzen napominje na Štalovu postavku: autoritet, ne većina. Prinudni poredak kome se pokoravamo, sme da bude sazdan samo tako da i manjina iako nije apsolutno u ne-pravu, ne ostane potpuno bez prava. Najveće i najznačajnije pravo koje manjini uvek ostaje jeste pravo da u nekom budućem momentu postane većina, i da onda pokaže svoju toleranciju prema većini, koja je izgubila svoj primat i postala manjina. I takva mogućnost je relativna, ali samo njeno postojanje ne dozvoljava demokratiji da bude u potpunosti „hladna“ i neosetljiva u pogledu prava manjina.

Sušтина demokratije

Demokratija kao savremeni sistem upravljanja postala je mogućna kad je postalo moguće razgraničiti *demos* teritorijalno i kulturno, i kad su se postojeći sukobi vrednosti mogli zaustaviti time što su po strani ostavljeni zajednica i zajednička nacionalna sudbina. No nemoguće je demokratski odlučivati o tome ko će sve činiti *demos* u državi,³¹ i to je jedna od posledica same demokratije. Osećaj pripadnosti zajednici (bilo da se to odnosi na isključivanje jednog dela populacije od prava državljanstva, bilo da se to odnosi na jednostrano uključivanje populacija koje se nalaze izvan date političke zajednice) omogućio je i demokratiju i vladavinu zakona, i može se smatrati preduslovom za pravdu.

³⁰ S tim što ovde tog vođu ipak biraju građani, ali ostaje kao fakat da on kao pojedinac vlada mnogima. To jeste u koliziji sa suštinom demokratije.

³¹ Materijali za predavanje iz Uvoda u pravo, dostupno na www.ius.bg.ac.yu

Demokratija je u ovom trenutku jedini politički sistem s potencijalom da prizna sukobe i da se istovremeno nosi s njima. Samo u demokratskom sistemu mogu se stvoriti neophodne veze između naših protivrečnih vrednosti i našeg zajedničkog sveta. Drugi aspekti pluralne demokratije, kao što su vladavina zakona, sistemi za ravnotežu i uzajamnu kontrolu nosilaca vlasti, sloboda štampe, itd. jesu specifične manifestacije ovih principa ili sredstva da se oni ostvare³². I Bobio je tvrdio da je u „demokratiju ugrađena nemogućnost vladanja“ zbog :rastuće disproporcije između zahteva koje postavlja civilno društvo i sposobnosti političkog sistema da na njih odgovori, velikog broja socijalnih konflikata i svojevrsne dufuzije moći.³³ Jedina idealna demokratija je bila ona teorijska Rusoova, dok sve ostale su ograničene, da li principom podele vlasti, da li na neki drugi način.

Kelzena kao političkog teoretičara valja uzeti s podjednakom ozbiljnošću kao što se on uzima kao pravni teoretičar.³⁴ Posebno kada izražava svoj stav da u despotiji ne postoji nikakav pravni poredak, već vlada samovolja despota, zaključujući da je poricanje pravnog karaktera despotskog poretka samo jedna prirodno-pravna naivnost i oholost. Ono što je Aristotel nazvao „naoružanom pravdom“, a Platon „političkom bolešću“, Kelzen naziva pravnim poretkom, tako da i demokratska i despotska vlast imaju istu pristupnicu u „čistu teoriju prava“.³⁵ Tokom borbe za svoje očovečovenje, a protiv titanstva, samovolje i čudi nasilnika,³⁶ demokratija i njena posebna subkultura, su stekli brojne prijatelje i neprijatelje. Uzevšu u obzir i onu ranije spomenutu „imanentnu tendenciju ka neposrednosti“, koja može poslužiti kao sredstvo balansa između težnji i prava građana i vlasti, demokratija ima velike šanse da prevaziđe sve unutrašnje kolizije i postane istinski, pravi lider.

Assist. Dragana Ćorić, M.Sc.³⁷

Kelsen's understanding of democracy

A b s t r a c t

Hans Kelsen was known because of his Pure Theory of Law, but his political thought, which was originated from the pure Theory of Law, was underestimated.

³² Ted Gurr, *Polity II: Political Structures and Regime Change, 1800–1986* (Boulder, CO: Center for Comparative Politics [producer], 1989).

³³ Norberto Bobio: *Liberalizam i demokratija*, Novi Liber, Zagreb, 1992, str.132.

³⁴ Danilo N. Basta: *Svečano obeležena godišnjica Kelzenovog rođenja*, *Analiz Pravnog fakulteta u Beogradu*, 2/2006, str. 264–268.

³⁵ Ljubomir Tadić: *Ropski duh i filozofija slobode*, dostupno, na: http://www.komunikacija.org.yu/komunikacija/casopisi/iskustva/III_9–10/d13/html_ser_lat

³⁶ Hans Kelzen, *O suštini i vrednosti demokratije*, str. 33.

³⁷ Assistant at the Law Faculty in Novi Sad.

ted for long time. Because of that, in this article, the author is trying to put some light on Kelsen theory on democracy. Can democracy guarantee the best way of choosing the leader of the state, is it possible for democracy to be better political regime, than it is today, and much more, will be clear in this article.

Key words: Hans Kelzen, democracy

Literatura

1. Norberto Bobio: *Budućnost demokratije*-odbrana pravila igre, Filip Višnjić, Beograd, 1995
2. Universal Declaration on Democracy, Inter-Parliamentary Council, 161st Session, Cairo, 16. september, 1997, II deo, tačka 10 ,dostupno na www.ipu.org
3. Amartya Sen, Democracy as a Universal Value, *Journal of Democracy* 10.3(1999)
4. Dragana Ćorić, *Demokratija kao univerzalna vrednost*, *Pravni život* 10/08
5. Danilo N. Basta, Svečano obeležena godišnjica Kelzenovog rođenja, *Anali godina LIV*, br. 2/06
6. Robert Dahl, *On Democracy*, New Haven, Conn.: Yale University Press, 1999
7. Hans Kelzen, *O suštini i vrednosti demokratije*, *Službeni glasnik*, Beograd, 2005
8. Hans Kelzen: *Opšta teorija države i prava*, Beograd, 1951, deo II
9. Đovani Sartori, *Demokratija šta je to?*
10. Materijali za predavanja iz Uvoda u pravo, dostupno na www.ius.bg.ac.yu
11. Ted Gurr, *Polity II: Political Structures and Regime Change, 1800–1986* (Boulder, CO: Center for Comparative Politics [producer], 1989
12. Norberto Bobio: *Liberalizam i demokratija*, *Novi Liber*, Zagreb, 1992, str. 132.
13. Danilo N. Basta: *Svečano obeležena godišnjica Kelzenovog rođenja*, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 2/06
14. Ljubomir Tadić: *Ropski duh i filozofija slobode*, dostupno, na: http://www.komunikacija.org.yu/komunikacija/casopisi/iskustva/III_9-10/d13/html_ser_lat